

3024

развишак

МАРТ - АПРИЛ 1989. ГОД. БР. 2

РАЗВИТАК

ГОД. XXIX, МАРТ - АПРИЛ 1989. ГОД. БР. 2

ДАНАС ОВДЕ

Миодраг Цековић и Љиљана Станковић - Земај: ИНОВАТОРСТВО НА ПОДРУЧЈУ РЕГИОНА ЗАЈЕЧАР	2
Др Александар Тодоровић: ОСНОВНА ПОЛАЗИШТА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЕСТЕТСКИХ ВРЕДНОСТИ У ОБЛАСТИ ТУРИЗМА	9
Мија Петровић: НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЕМОГРАФСКИХ КРЕТАЊА НА ПОДРУЧЈУ ОПШТИНЕ МАЈДАНПЕК У ПЕРИОДУ 1981-1981. ГОДИНЕ	14
Прим др Мијат Крстић, дипл. вет. Јован Цокић и др Душан Јеленковић: ЕПИЗООТОЛОШКИ И ЕПИДЕМИОЛОШКИ АСПЕКТИ БЕСНИЛА У ТИМОЧКОЈ КРАЈИНИ 1987. ГОДИНЕ	20

ЗНАЦИ И ПУТОКАЗИ

Нада Недељковић: КУЛТУРНА ЕКИПА 23. ДИВИЗИЈЕ	22
--	----

ВИДИЦИ

Зоран Милић: ПОСЛЕДЊИ ОРАЧ АПОКАЛИПСЕ	48
Јовица Ђирић: МИЛИСОВ	48
Милорад Ђирић: МАЛИ	50
Живко Аврамовић: МЕТАМОРФОЗЕ	52
Драгана Јовановић: ПЕТ ПЕСАМА	55
Синиша М. Пешић: ТОПЛИНА БЕСКУЋНИКА	58
Петар Јовановић: МОЉЕЊЕ	58
Ивица Млађеновић: НЕБОЈША МИТРИЋ	62
х х У РАБОШ (карикатуре Драгољуба Павловића)	64

СУСРЕТИ И ТРАЈАЊА

Паун Ес Дурлић: ЛЕГЕНДЕ И ПРЕДАЊА О МИЛОШУ ОБИЛИЋУ КОД ВЛАХА У СЕВЕРОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ	68
Паун Ес Дурлић: ЧИЈА ЈЕ КУЛА МИЛОШЕВА КУЛА?	74
Зорица Дивац: МАГИЈСКО ИЗАЗИВАЊЕ И ЛЕЧЕЊЕ ИМПОТЕНЦИЈЕ	87
Перислав Дуцић: ОРСКА ТРАДИЦИЈА СРЕДЊЕГ ТИМОКА	90

Ликовни прилози: ЈУБИЛАРНИ ЗЛАТНИЦИ И СРЕБРЊАЦИ НЕБОЈШЕ МИТРИЋА ИСКОВАНИ У ЗЛАТАРИ МАЈДАНПЕК И ЦРТЕЖИ СВЕТОЗАРА САМУРОВИЋА

Уметничке фотографије: СА МЕЂУКЛУПСКЕ ИЗЛОЖБЕ У ЗАЈЕЧАРУ НА ТЕМУ „ДЕТЕ“

На корицама: НЕБОЈША МИТРИЋ: МИЛОШ ОБИЛИЋ, златник искован поводом обележавања шест векова од боја на Косову пољу и СВЕТОЗАР САМУРОВИЋ: скице за слику „ПРЕДАЊА И ЗНАМЕЊА“.

„РАЗВИТАК“ - часопис за друштвена питања, културу и уметност ● Издавачки савет: Драган Андрејевић, Саша Бунушевац, Милош Вешовић, Паун Дурлић, Илија Јанковић, Драгиша Јовановић, Милош Лазаревић, Љубомир Љубиновић, Мирјана Маринков, Драган Миладиновић, Славољуб Милијић, Драган Миливојевић, Радмила Николић, Светомир Петровић, Никола Рачић, Бајрам Салијевић, Владимир Станковић, Слободан Станковић, Слободан С. Станковић, Бранислав Тодоровић ● Главни и одговорни уредник Томислав Мијовић ● Часопис излази захваљујући финансијској помоћи скупштине општина Бољевац, Бор, Зајечар, Кладово, Књажевац, Мајданпек, Неготин и Сокобања и Републичке заједнице културе ● Издаје Новинско-издавачка организација ООУР „Тимок“ Зајечар, Крфска 66, телефон (019) 21-278 ● Цена овом броју 10.000 дин. ● Годишња претплата 25.000 дин. ● Жиро рачун СДК у Зајечару број 64200-803-1739

Штампа: ШИП „Бакар“ Бор Тираж овог броја 1500

ПАУН ЕС ДУРЛИЋ

ЛЕГЕНДЕ И ПРЕДАЊА О МИЛОШУ ОБИЛИЋУ КОД ВЛАХА У СЕВЕРОИСТОЧНО Ј СРБИЈИ

ВАРИЈАНТЕ И МОТИВИ ИЗ ЦРНАЈКЕ

Некада давно у овом селу живљаше човек по имену Јован, са женом својом која беше крупнога стаса и тамне пути. Неки веле да је она била вилинскога рода, али је више оних који верују да обоје бејаху рода пастирскога, и да живљаху код оваца у планини под којом се село налазило. Дуго чекаше од срца порода и кад им се најзад бог смилова те добише сина, назваше га Милош.

Растао је Милош брже но остала деца јер је био незасит: могао је сисати дан и ноћ. Временом мајци поста навика да сисе баци на рамена кад јој син однекуд приђе; тако посао није стајао, а Милош је могао да се сит насише; али трајало је то дуго, дуже но што икоје дете сисаше, те је људи почеше сажалевати: „Црна мајка!“ - говораху за њом.

Када Милош поодрасте, отац му повери стадо на чување. Радовао се јуноша новом занимању: рано ју-

тром смицао би засун на струги и изгонио овце из трла у планину; али како појила планинска често усахну, чобанче је морало стадом у долину да силази. Подаље од села, на месту где се две реке у једну стачу, бејаше узвишење, зараван са ретким растињем, згодно за одмор али и да се осмотри долина унакрст и попреко, јер је ваљало од незнаца вазда на опрезу бити. То место Милошу највише омиле и поче ту у доколици, док овце пландују, склониште да гради. Кад га умор од зидања свлада - казују приче - скокнуо би до топрака у планину, да га матера подоји.

Кула беше готова и Милош је редовно крај ње одмарао док је стадо пландовало. Најслађе му беше да заспи под дрветом у близини, али се више не памти које је то дрво било: једни веле топола, други веле крушка. Ови други тиме објашњавају назив кулме која отуд иде ка горњанској висоравни, и коју Власи зову „Кулмја перу“, (што ће рећи: „Крушкова кулма“), а они први помињу сећање старих да је крај куле у оно вре-

ме још очуван био пањ тополе. Шта је да је, Милош је под дрветом волео спавати; пре него што га сан савлада, забио би пастирско секирче у стабло поврх главе, да му - злу не требало - под руком буде. И око секире неки се куну да није била обична, пастирска, већ некаква секиретаина коју човек ни да дигне не би могао.

Тако је било и онога дана кад је одонуд, преко Враца и Горњана, наишао цар Лазар са својом свитом. О томе зашто је цар запуцао на тако далек пут разне су приче, али се две најчешће чују: једна вели да је Милош већ био изишао на глас па је цар кренуо у Пореч да се лично увери и јуношу искуша, а друга да је цар ишао својим послом па је случајно на Милоша набасао. Елем, наишао цар са свитом на Милоша који је крај куле под дрветом спавао, а од његова даха гране се дизаху до неба и савијаху до земље. Примети цар секиру над његовом главом и нареди да се она најпре извуче, па тек онда спавач пробуди. Изиђе из свите Милан Топлица те за држало тамте-вамте - ни макац; искочи и Вук Бранковић, али као да је секира с дрветом срасла!

Виде цар чудо па сјаха с коња да се и сам увери. Кад Милошу на корак беше, овај се прену те онако иза сна, као од шале, истрже секиру па њоме на цара. Истом ти се потуре Вук и Милан да цару живот спасу, али Милош њих плоштимице удари оном секиром по носу и ови се даду у бег. Милош потече за њима, витлајући секиром. Виде она двојица да ће их гонилац стићи, па стану кукати гласом до неба: „Црна мајко! Црна мајко!“, и код села се раздвоје те уз неке потоке један у десно а други у лево утекну. Зато се, веле, ти потоци од тада зову Лева и Десна река, иако се ствар обратно види: кад се низ главну воду од извора гледа: Лева река притиче с десне, а Десна река с леве стране, и Црнајчани су вазда на муци када ово путнику тумаче.

Кад се онако она двојица раздвоје, Милош не знаде за киме ће па их напусти и врати назад. Ту му се цар каза ко је и шта је и позва га да служи код њега. Овај се прими и пође с њима, а цар га касније постави за војводу. За Милошем оста кула као спомен јер је и данас људи зову његовим именом: Милошева кула..

Према различитим казивањима већег броја Црнајчана, махом старијих људи, записаних током 1986. године

ИЗ МИЛОШЕВОГ ДЕТИЊСТВА

Прича се у селу ова згода из детињства Милошева: био је, веле, дечарац кад је једном, док је стока пландовала крај реке, кренуо да разгледа околину. На некој заравни опази да нешто мили по земљи, нешто што још до тада видео није: некакве бубице чудно сплетене! Нежно их покупи и стави на длан, пак отрча мајци.

- Види, мајко шта сам нашао! - рекао је пруживши руку.

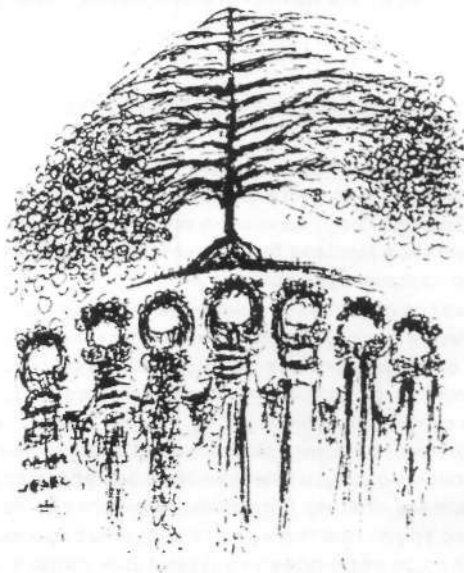
Мајка му се на трен загледа у длан, а онда рече:

- Не затварај шаку, сине, да те бубе не згњечиш, јер то нису бубе обичне.

- А какве су то бубе, мајко?

- То нису бубе обичне - понови матер - то су бубе што се зову људи; јесу ситне, али су нама налик.

- А што су нам налик, мајко?

Светозар Самуровић: Скице за слику „Предања и знамења“

- Да нас смене на земљи кад наш век на њој истекне; тако је записано: наша ће раса нестати, а они ће остати да господаре!

- Али, мајко, ове бубе нису све једнаке?

- Истина је, дете моје - казала је мати - ове бубе напред су волови упрегнути у јарам, а то што вуку јесте плуг; људи су тек ови што плуг држе и волове терају.

Милош је, веле, послушао мајку и вратио људе на место одакле их је био покупио, те се тако њихова врста није затрла.

Првма казивању Руже Мучић (1907), из Црнајке, снимљеног 1984. године.

МИЛОШ ЧОБАНИН И ТУРЦИ

Спавао Милош под крушком крај куле, а секирче забио у стабло до самих ушица, кад однекуд наиђу Турци. Виде они необична јунака од чијег се даха гране повијају и намисле да га дигну, али опазе ону секиру онако забијену те крену прво њу да склоне, еда чобану под руком није кад иза сна скочи. Повуку држало вамо-намо, кажу: осморо је Турака скупа цимало - а секира ни макац! Шта ће, онда, него да га дигну, да виде њега шта ће са секиром, а они се, дабоме, склоне у страну па стану одонуд гледати. Чобанин скочи, једном је руком ишчупа из стабла па њоме најближе Турке млатне по носу; остали прхну кано врапци, само куражни осташе из шумарка да вире. Он крене кући, која беше подаље у Љубовој реци, а Турци криомице за њим. Кад тамо, имају шта видети: нека голема жена - црна као ноћ и ружна ко враг - меси тесто у наћвама, а грдне сисе истурила на рамена! Чобанин право к њој пак јој падне с леђа и почне сисати.

Турци се томе врло начуде, и стану једнако говорити: „Црна мајка, црна мајка!“, од чега оста Црнајка.

Према казивању Недељка Златића (1928), из Црнајке, снимљеног 1989. г.

КАКО ЈЕ МИЛОШ ЧОБАНИН ДОБИО СНАГУ

Милош се рано примио стада; беше слаб и нејачак и други пастири лако су га на рвању обарали. А рвалиште им беше на Голу, једном од врхова Дели-Јована. Мршав је био он, а мршава била и његова ждребица коју је хранио највише сурутком.

Једном се стушти неко невреме и Милоша затекне у Хајдучком потоку. Прокувало небо, а на небесима духачи и виле небески рат заподенули: куда град да пошљу житишта да сатре, куд воде мутне села да поплаве, куд ветрове олујне и у коју штету. Ратују силе једне с другима, громови треште, муње севају... Милош се скрио у оном потоку, и очи приковао за небо, а страх од сила срце му следдио. Одједном примети где се небо исцера ко труло платно и нешто мајушно стропошта се доле, те пада пада право ка њему! Док падаше оно ка земљи доле, Милош разазна да је то дете, и беше дете: пада и врши! Милош искочи из заклона и успе дете у наручје да ухвати.

Небојша Митрић: Шест векова од боја на Косову

Нетом невреме преста и засја сунце, запече звезда проклета земљу да спржи. Милош склони дете од звезде, изломи гранчице те му хлад начини.

Не прође много, али ето ти с небеса долете вила; кад спази дете забринуто под хладом гранчица, упита Милоша:

- Шта иштеш, момче, за ово дело?

- Не иштем ништа, каза јој Милош.

- Онда ћу ти дати снагу - реши се вила и истури сису из које Милош мораде да потегне.

- Извуци пиштољ и пуцај у руку! - заповеди вила.

Милош опали себи у длан.

- Боли ли? - упита вила.

- Боли, дабоме - каза Милош.

- На, потегни онда још једном - рече вила, и Милошу избаци другу сису. Милош посиса.

- Пуцај сада - нареди вила. Милош опали. - Боли? - упита вила. - Боли, ал' мање.

- Потегни, дедер, онда још једном!

Милош и трећи пут посише вилинско млеко па прострели руку, али не осети ништа, примио беше вилинску снагу. Онда замоли вилу да и ждребицу подоји, и ова то учини. Тако му ждребица поста вилинска и временом израста у крилату кобилу.

Отада је све чобане обарао као од шале.

Е, тај је Милош имао једну сестру, која се задовојчи и западне турском аги за око. Ага пошље два Турчина да му је доведу, но Молош их одврати: - Ако му треба моја сестра, нек по њу дође сам!

Турци се врате и кажу аги, а Милош оста да оштри нож. Кад чује поруку, ага се разбесни, скочи на коња и касом к Милошу, и бане у кућу. Овај га дочека скривен

иза врата, и убије. Потом окупи друге пастире, људе и војску и појури Турке све до Косова. Тамо убије њиховог пашу, али се превари што оде јавно, па и он буде погубљен.

Према казивању Петра Трифунови Ћа (1914) из Црнаје, снимљеног 1989. године

О ОЦУ МИЛОШЕВОМ, ЈОВАНУ

О Милошевом оцу Јовану у селу се приповеда овако: једни веле да је био цар и да су његови били рудници и цео крај што на руди лежи; по њему је, Цар-Јовану, звано место Царована. То је једно узвишење крај

Поречке реке, ниже куле, али каква је радња тамо била у време Јованово, или у неко друго време - нико од њих незна. Други пак мисле да ови измишљају, и куну се да је Јован био човек обичан као и други, али праведан више но што и цар може бити. Од њих се чује ова прича: кад га је Милош одменио у чобановању, Јован се, кажу, придружи хајдуцима који су од богатих и бесних благо отимали. Кад би кога похарала, дружина се хитро повлачила у планину и под њеним окриљем добит делила. Али деобу нико - ни харамбаша, ни најстарији у дружини није могао тако као Јован праведно да спроведе. По том се далеко прочу, и свако вољаше у дружби бити у којој Јован благо дели.

По тој делидби оста у народу за сва времена „Дели-Јован“ као име планине.

Према казивањима Миливоја Траиловића (1920), Симе Лазаревића (1909), Стане Стефановић (1922) и других из Црнајке, забележених током 1986. године.

О ИМЕНУ СЕЛА ЦРНАЈКЕ И МИЛОШУ

О имену села толико је разних прича да се од њих може сачинити читава књига. Зато ћемо сада рећи само ово: многи мисле да се село најпре звало „Црна мајка“, по Милошевом узвику, или узвику кога другог из тих прича. Они рачунају: говорило се „Црна мајка“, „Црна мајка“ па оно „ма“ испало к’о што под старост испадне строшен зуб, и најпосле остало Црнајка. А може бити, веле, и истина да је она жена била црна: ако не од рођења, онда је засигурно поцрнела док је дојила Милоша.

Они што веле да је Милошева матер била вила, казују да је дом њихов био на Мирочу те да је Милош оданде долазио и кулу зидао. И о сусрету с царом њихова је прича, дабоме, нешто друкчија: угледав спавача од чијег се даха гране вијају од неба до земље, веле они, цар нареди да га прво свежу, јер му не знаше нарав, па тек онда да га буде. Кад се Милош нађе са гомилом војске на себи, цикне: Црна мајко! - те мирочка вила, матер његова, у трен долети и сина подоји; добив снагу, Милош стресе ону руљу свуд по пољу. Цара задиви такво јунаштво, те га узме к себи.

Према казивањима разних људи из Црнајке, записивано током антрополошког истраживања села 1986.

ШТА СЕ ЈОШ О КУЛИ ПРИЧА?

Ако у Црнајки стекнете поверење зналаца сеоских тајни, у некој од три њихове механе можете чути ову поверљиву скаску: Одмах наспрам куле, на самој обали реке, налази се камена плоча на којој се могу разазнати ликови два храста. Ко их је и када уклексао - не зна се; чак се не зна и да ли су уопште клесани људском руком или неким божјим чудом, заправо не зна се да ли постоје јер их, дабоме, још нико не виде рођеним очима. Елем, ко буде таличан да тај белег нађе - нашао је улаз у ходник који води до ризнице под кулом, а у њој срећника чека златни сто и златна столица! На не-

срећу, или срећу, благо је уклето па га нико и не тражи. Пробао, веле, неко из околине па је страдао од пламена.

Према неким, међутим, постоји и улаз у ризницу са узвишења источно од куле, али је затрпан. Тамо се, веле они, под ногама чује шупљи одјек на местима где је ходник још проходан. И ту је, према кажама, било копача који су награбусили. Заиста: благу Милошеве куле не приличи да буде плен којег би се олако докопао неки сеоски мурдар! Додуше, нико ово злато и не доводи у везу са Милошем, већ са неким посебним, старим народом који је овде, код куле, некада испирао злато. Тај народ су изненада напали разбојници и они су од онога силнога злата нешто успели да понесу са собом (скривши га у чмар!), нешто, дабоме, опљачкају они разбојници, а остаде само оно што је од раније било у ризници скривено. Ето, то вековима чами под кулом, чекајући смелог, или срећног налазача.

Више куле зими се појаве места где се снег најпре топи. Ту су, кажу, биле радионице онога избеглога народа који је овде злато топио.

Према казивању Драгутина Јовановића (1920), Димитрија Павловића (1959) и других из Црнајке, записано 1986. г.

ДВЕ ЛЕГЕНДЕ О МИЛОШУ ИЗ РУДНЕ ГЛАВЕ

ЧОБАНИН И ВИЛА ЈЕЛИСАВКА

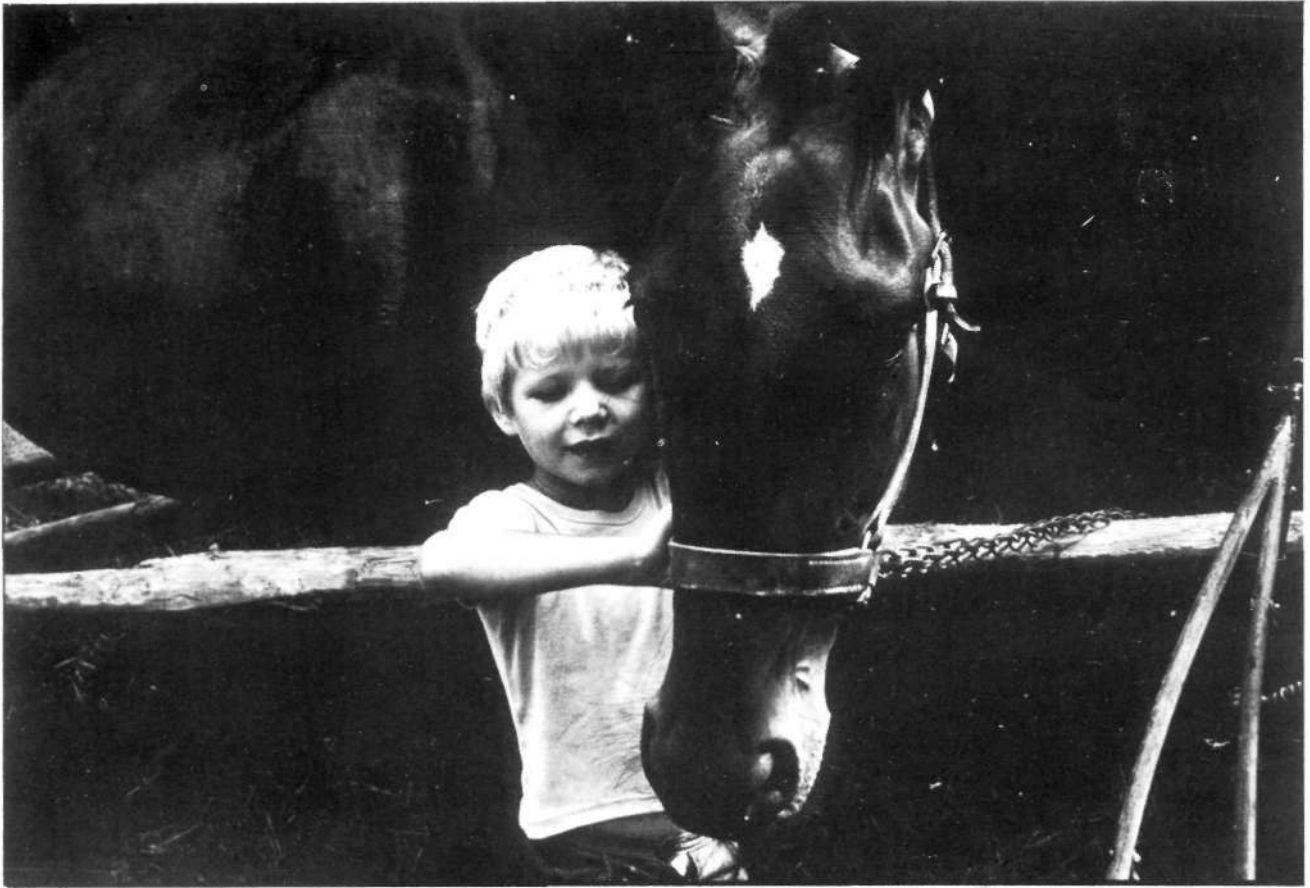
Негде по планинама у околини Црнајке чобановао у давна времена младих коме надалеко не беше пара по лепоти и вештини свирања на фрули. Једном он, идући за овцама, наиђе на некакав извор око којег се беше сјатило девет белих голубица. Очаран, седне подалје и засвира најумилније што могаше, али чим зачуше свирку - голубице прхну и одлете. Сутрадан порани он на исто место и добро се сакри. Кад, ето ти голубице слете и - како им се учини да нема никога - одмах се претворе у девет девојака, лепих, прелепих да очи човек изгуби од њихове лепоте. Перје које скидоше гурнуше од себе, и стадоше се играти и вијати око извора. Све беху лепе, прелепе, али једна је све њих надвисила лепотом, и чобанин се одмах у њу заљуби.

Њено име беше Јелисавка, и она беше вила ко и оне голубице.

Долазио пастир из дана у дан и дочека прилику да Јелисавка одбаца перје готово на место где се скривао. Он га кришом приграби и гурне под кабаницу. Кад се виле наситише игре, свака покупи своје перје и одлети, а Јелисавка немаде шта, и оста сама. У тај мах изиђе пред њу пастир. Кад га вила угледа, одмах се смртно заљуби. Затражи перје, али чобанче не да: изрече јој љубав и замоли је да остане с њим. Вила му каза да је то немогуће, али му обећа да ће долазити и да се могу виђати код извора. Чобанин јој предаде опрему па се и она претвори у голуницу и одлети за својим сестрама у вилинску гору.

У вилинској гори беше вилинска пећина и у њој је седела вилинска краљица. Виле су јутром одлазиле на све четири стране: свака је чинила дела која је хтела, али су се увече морале враћати у пећину и све потанко казивати краљици и сестрама. Свакој се вили за

Зора Плешнар: Марко

учињено судило. Тако тог дана стану казивати: једна је брод на мору буром потопила, друга је људе из брода спасила, трећа је пустила ужасни вихор на шуме и дрвеће из корена почупала, четврта се борила вихор да стиша, и тако редом. Потом је краљица пресуђивала: оне злочесте кудила и кажњавала, а добра дела хвалила и награђивала.

Кад дође ред на Јелисавку, ова обори поглед и рече да се заљубила у пастира. Виле прснуше у смех, а краљица се расрди и стаде викати: како јој се то смело десити када је знала да се виле не смеју мештати с људима, и то још с неким убогим пастиром који, сигурно, нема ни куће ни кућишта. И друге виле зажагоре како је ваља строго казнити, јер је издала вилински род. Јелисавка их редом погледа и с тугом у гласу рече да све то она добро зна, али оне не познају пастира и не могу ни замислити колико је леп. Краљица тада срдито заповеди да га Јелисавка доведе па ће онда лако да пресуди. Даде јој рок.

Јелисавка се снаужи. Како драгог да доведе а да му виле не науде? Имало је трава које могу да га штите, али је само краљица знала где се могу брати. Сутрадан се нађе са пастиром на извору и све му каза. Овај јој љуто узврати да му травке не требају, да је срца јуначкога и да је спреман одмах да крене да је од краљице проси. Вила га стаде убеђивати како би само улудо изгубио главу, пак му рече да је чека док она травку тражи, а наћи ће је макар целу гору претурила.

Пролазио дан за даном и рок се сасвим приближи, а Јелисавке нема из планине да се врати. Зад-

њег дана ето ти ње долази и доноси биље, али момак већ беше решен да у вилинску пећину уђе без тога. Ако му, вели, виле науде онда и не заслужује Јелисавку за жену! Вила га стаде молити и кумити, али се пастир тврдо решио те неће па неће. Некако га на крају приволи, и он прими вилинско биље у недра, али уграби прву прилику те га успут, код некога потока кришом избаци.

Ишли, ишли, ишли, и тек предвече дођоше до горе са вилинском пећином. Ту му Јелисавка свежа очи - јер таква беше наредба - и уведе га у пећину у којој су већ чекале краљица, седећи на престолу, и остале виле поређане у круг око ње. Чим улгедаше чобанина, виле осуше грдњу на своју другарицу, и навале на краљицу да их обоје одмах казни. Краљица затражи да се свака изјасни о томе, и оне почеше редом да предлажу: једна да им се пребију ноге, друга да се осакате, трећа да се сажежу огњем, четврта да се ослепе, пета да се у море баце... И тако редом, све горе од горега. Краљица их је пажљиво слушала а онда их покретом руке ућутка. Сиђе с престола, и уђе у круг у чијем је средишту стајао несрећни чобанин завезаних очију. Приђе му и скиде повез: указа се младић такве лепоте да виле беху готово у трен очаране, а сама краљица се готово заљуби. Окрете се Јелисавки, и рече:

- Сада те разумем, мила сестро, јер и ја бих исто учинила да сам била на твом месту. Грехота је да вас погубим и нећу вам ништа нажао учинити, али ти морам одузети крила и вечни живот; буди смртна жена и проведи живот у земаљским мукама и зноју, кад си тако изабрала.

Јелисавка врати крила и вечни живот, и уз краљичин благослов крену са својим чобанином у његово трло. Док су крчили шуму да стекну њивицу, док су тесали грађу да саграде колибицу она оста трудна и роди сина којег назваше Милош. Дете је расло и убрзо се предало чобанском животу. Једном, идући за овцама, упадне у олују, у некакво невреме које је напросто чупало дрвеће из корења и у целом том јеку планине разабра дечји плач. Пође за гласом, и под једним дрветом нађе нејако детешце, још у повоју; беше већ сво модо од плача због ветра и студи. Милош га дигне оданде и склони у заветрину па га утопи својим недрима и пастирском кабаницом, и нахрани овчијим млеком.

Нетом се појави горска вила и дође на оно место где је дете оставила, и кад виде место празно помисли да је дете у олуји страдало, и закука за њим. Милош брзо изиђе из склоништа и каза како је било, а вила срећна и пресрећна дуне у њега те му удахну вилинску снагу. Тако поста јунак на гласу.

Дође време да се скупи војска за бој на Косову. Стиже глас и у овај крај, и Милош се одазва са својим вршњацима. Мајка не хте ни да чује да он оде у рат: њен вилински дух јој каза да ће се он у боју јуначити, али и да ће погинути - као што је и било, па је гледала да сина јединца одврати на свакаки начин. На дан испраћаја она крете за њим плачући, једнако га молећи да остане. Када беху на сред села и виде да је Милош тврд у науму, клекне и закука из свег гласа:

- Црна мајка сам сада и за навек, јер данас изгубих сина јединца!

Милош се опрости од ње и крене на десно, путем за Косово, а она на лево, у планину код оваца. Вилинском снагом Милош на Косову почини јунаштво које задиви свет, а мајка му се зави у црно и оста у жалости од гроба. Село се то прозва најпре Црна мајка, а касније Црнајка, како се и данас зове, а она страна куд је Милош кренуо назва се Десна река, а куд је мати кренула - Лева река. Место у планини где је живела вила са својим чобанином, где се Милош родио и где је с овцама боравио и данас се зове Милошеви торови („Струнжиљи лу Милуш“).

Верује се, међутим, да Милошевом погибијом грех вилињи није окајан: он се пренео делом на село које је, стога, већ два пута горело и страдало. Трећи пут, слуте неки, оно ће се сасвим сатрети и више се никад неће обновити.

Суђено му је, веле, да буде црно као што му и име казује.

Према казивању Јанка Николића (1920), (званог Јанко Сљикарују због бављења фотографијом); рођен у Клокочевцу, призећен у Рудној Глави. Казивање снимљено магнетофонски 1989. године.

МИЛОШ ЧОБАНИН И ПРОКЛЕТА ЈЕРИНА

Проклета Јерина је надалеко била знана по кулцима које је народу наметала док је Смедерево градила, али исто тако и по слабом моралу и раскалшном животу.

Једнога дана пође она са својом пратњом преко Голупца и Пореча за Цариград. На једном брежуљку у

Поречкој Реци запази сиротог чобана где музе овце, а она му ствар испала кроз хаљине па виси до земље; кад такне земљу оно се чудо сво најези од ладноће, крв му се сјури у главу па рипне увис с грудвом брабоњачка на њушци!

Омиле Јерини призор, па не часећи часа нареди пратњи да се распреми, а чобана замоли да им нешто за храну даде, јер ће ту караван да ноћи. Кад виде кнегињу и китњасту свиту, чобанин закоље најбољу јагњад и белого смока им даде по вољи. Пред ноћ, позва га Јерина да јој помогне у извиђењу, чобанске путеве и стазе скривене да јој покаже, и овај се даде на посао.

И целу ноћ јој показиваше то што је хтела.

Ујутру весела кнегиња позва писара и нареди да се сиротом пастиру сагради склониште да више не буде под ведрим небом.

Тако се сазида кула коју по оном пастиру прозваше Милошевом.

Према казивању Недељка Бучановића, пензионисаног службеника из Рудне Главе. Записано 1989. г.

ВАРИЈАНТА ИЗ КРИВАЧЕ КОД ГОЛУПЦА

Ловио Милош код Голупца дивље пловке и дође до снеготинске бање у којој спази тицу где по води плови. Намаче стрелу и затеже лук, али кад тамо - оно не плови тица већ дете на води стоји! Опусту лук и загледа боље: као да је варка, јер се то опет у тицу претвори. Милош тако дватрипут потежи-спусти, потежи-спусти а оно у води једнако час дете - час тица. На крају се расрди, па шта је да је - пусти стрелу. Оно дете - јер то ипак баше то - утекне рањено са стрелом у себи, а из њега уместо крви капаше млеко. Милош по том трагу за њим, те за њим и нађе га код каменичке пећине, али доцкан јер беше мртво.

Виде Милош где почини грех јер устрељи свето биће, те реши да сагради манастир не би ли грехе испунио. Науми да покајницу гради у оближњу, на неком врху које беше голо и видно са свих страна, те наложи слугама да догнају запрегу и дете пребаце тамо. Ови то учине, али кад кола да покрену - запрега се не помера; шибали, ударали, викали, бичевали: волови ни маказ, као да су кола каменита. Пошље Милош слуге по другу запрегу и удвоји вучу - ништа; трећи, четврти, пети пар - ништа; дотерали и девети - опет ништа! Милош паде од умора и усни сан, и у сну глас му каза да се неће моћи док не нађе пар волова-близанаца, и то јунце вране, непрезане. Скочи Милош те посла слуге на све стране да такве јунце траже. Ови их на крају нађу у неком селу, и чим их упрегну - кола се покрену.

Ишли тако, ишли долем, гледајући како да се успну на онај врх, кад наједном чуше глас: - Ту мани! - Волови се укопаше и не тедоше даље. - Ту мани! - понови се глас, и не помагаше ни повици, ни ударци бичева - запрега се скаменила. Очас Милош схвати да ту треба манастир да зида, те нареди да се волови распрежу а свето дете сахрани.

Над гробом поче зидање. Зидао Милош, зидао, и таман сазидао темеље кад му стиже књига од цара Лазара, таста његовога, да похита на Косово. Милош не хте ни да чује па отписа цару да ће доћи, али кад манастир сагради. Не прође много, кад ето ти друге књи-

Небојша Митрић: 800 година манастира Студенице

ге: цар га куне да прекине, јер ће без њега српско царство засигурно пропасти. Куд ће, шта ће, мане зидање, али се зарече да ће због тога навек Турке посрамити: пашу ће им погубити и мртвог сланином нахранити.

Узјаха коња те право на Косово. Тамо убије пашу и похита назад, да настави зидање, али се намах сети шта се беше зарекао те се врну и мртвом паши набока уста сланином. Турци се силно наљуте јер му двапут не могаше ништа - а он их оба пута ко плеву сатираше - па потраже некакву бабу да је питају шта им ваља чинити да такога јунака уморе. Баба им каза да је јунак нерањиви да је нерањиви коњ његов јер су оба оклопљена, али да има коњ на ноzi, одостраг на китицама, малу рупу у оклопу. Поучи их да поставе сабље међу греде на патосу моста којим јунак мора проћи. Турци пречицом на неки мост и подглаве сабље: коњ се рани и поклекне а Милош спадне те га Турци склепетају. Али да видиш чудо: кад одигну обрвље - оно такав оклоп на јунаку да се не да отворити. Куд ће Турци не-го ајд' код оне бабе.

- Шта је сада? - пита баба.

Турци веле: Учинисмо, бабо, што нам рече и заробисмо Милоша, али нас снађе нова невоља: он је сав оклопљен! Како да га отворимо?

- Ништа лакше, - вели баба - претражите му брчине: кључ је скривен у левом брку.

Турци се поврате и нађу кључ где им баба каза, откључају оклоп и извуку Милоша. Овај виде да је готов па ће Турцима да није ред да га смакне макар ко, те измоли да му даду да сам изабере доличнога међу њима коме би се предао на погубљење. Турци приста-ну јер свак мишљаше да ће баш он бити тај, па Милош зареди да им, вели, најпре главе испроба: Турци се са-гињаху а Милош сваком узме главу обема рукама - па малко стисне а глава прсне као зрела диња! Кад беше

већ лепа хрпа мртвих Турака, досете се преостали шта овај хоће, па захалачу да престане.

- Добро, Турци - каза Милош - нека буде што бити мора, и не жалим умрети од такве силе. Али пре тога да вам одам тајну ко жели бити јунак попут мене, нек се моје крви понапије!

Ману Турци сабљом, одсеку му главу и навале као але да се напоје јунаштва, али како би који крвцу лизнуо - тако би се мртав на земљу скљокао. Море се Турака ту лудо сатре, а оно мало што оста разбежа се трагом у бестрага.

Оста Милош сам, са својом главом покрај себе. Најпосле скочи, прими главу у наручје те се покрену на пут. Вода снеготинске бање беше лековита и јунак је знао: дође ли до ње а да му нико успут ништа не рекне нити се чудом начуди, моћи ће главу водом да попрска и да се она назад на тело прими. Превали Милош силан пут а да му нико ништа успут не каза, и зађе већ у голубачко горје. Кад тамо, крај неког села, девојче неко чуваше свиње; спазив посечена човека где главу носи у наручју, завика да и мати дође чудо да види.

Милош каза: - Еј вала, мала, кад не могаде то још мало пута да ођутиш нек ти је село уклето да вавек буде мало!

И умре.

Манастирје доврше људи и прозва се Тумане, по оном узвику, а село ово, Малешево, оста мало и дан-да-нас.

Прва казивању Андрије Радуловића (1953), приватног зидара из Криваче, и Вићентија Митровића (1897), званог Мошу Вјећа, из истог села. Казивања бележена 1984. г. Према предању село је засновано од једне фамилије која је због турског зулума избегла из Аљудова код Божевца.